

ЛИВАН – РЕГИОНАЛНИ ПОСЛЕДИЦИ ОТ ТЕРИТОРИАЛНОТО РАЗПОЛОЖЕНИЕ НА БЕЖАНСКИТЕ ЛАГЕРИ

*Валентин Илиев*¹

Политикогеографски аспекти на дифузията на съществуващи установени многовековни етно-религиозни отношения в условията на нови миграционни потоци, предизвикани от конфликтите в Близкия Изток, – това е примерът на Ливан за преплитането на пространствените и времевите измерения на минали и настоящи бежански вълни. Предизвикателствата пред териториалния интегритет и националната сигурност, породени от демографските промени, са представени като резултати в настоящата разработка. Казусът е интересен с оглед дискусиите, възникнали между страните членки в ЕС, относно налагането на бежански квоти при разселване на хора, търсещи убежище от конфликтни държави.

Ключови думи: Ливан, бежанци, национална сигурност

REGIONAL CONSEQUENCES OF THE REFUGEE SETTLEMENTS TERRITORIAL DISPERSION IN LEBANON

Valentin Iliev

Abstract: The Political geography aspects of the diffusion of old ethno – religious establishment in process of new immigrant inflows caused by on-going conflicts in Middle East. This is the case study of Lebanon presenting the interaction and mutual relations between territorial (spatial) and time (history) consequences of past and recent refugee inflows. The respective challenges over territorial integrity and national security caused by demographic changes over national security are presented as results in this survey. The case study is interesting in sense of the discussions among the EU members about the implementation of the explicit refugee quotas for people looking for asylum from conflict countries.

Keywords: Lebanon, refugees, national security

¹ СУ „Св. Климент Охридски“ – Геолого-географски факултет, vpiliev@abv.bg

УВОД

В контекста на новата поредица от граждански конфликти в страните от Близкия изток от 2011 г. насам, станали известни под общото название Арабска пролет, съседните територии станаха обект на значителен имиграционен поток, породен от насилието в тези райони. Значителният натиск върху страните, избрани от бежанците за убежище, доведе до оживени дискусии и сериозна загриженост относно тяхното приемане, оказване на необходимата помощ и настаняване съгласно международните норми. Особено внимание предизвикват тези норми, регламентиращи задълженията на приемащите държави съгласно изискванията на ООН и по-конкретно на Върховния комисариат на бежанците към ООН (ВКБООН). Опитът на Република Ливан показва, че наред с чисто хуманната страна на въпроса, бежанският поток е предизвикателство пред вътрешната сигурност на приемащата страна и установения регионален баланс със съседните държави. Точното разположение на бежански лагери (квартали, палаткови лагери и др.) подчертава голямата роля, която може те да изиграят за вътрешните и външните аспекти на сигурността.

Обект на изследването са бежанските лагери в Ливан, като за представителни извадки са взети два отделни лагера, единият от които е в квартал Ал-Басс в южноливанския град Тур, чиито жители са представители на по-старата бежанска вълна от палестинци, а другият е по протежението на главния път в посока север–юг от град Баалбек към град Захла в долината Бекаа, заселен с новата вълна от сирийски бежанци.

За тези цел са използвани *методи на изследване*, които включват теренни наблюдения и заснемане на тези бежански лагери, устни анкети (разговори) с ливанци, анализ на налична информация за страната, както и на базата данни на ВКБООН (статистика и карти на разположение на лагерите).

КРАТКА ПРИРОДНОГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ЛИВАН

Ливан е разположена в Западна (Предна) Азия и е сравнително малка по площ държава – 10,4 хил. km², или приблизително 1/10 от територията на Република България. На север и изток държавата граничи със Сирия, на юг с Израел, а на запад има просторен излаз на Средиземно море. Отношенията, породени от политико-географското разположение на Ливан в тази част на света и при тези съседи, са изиграли и продължават да играят определяща роля в превратната историческа съдба на страната след извоюване на независимостта ѝ.

Ливан е държава с преобладаващо планинско-хълмист релеф. Доминиращите в релефа високи планински хребети Ливан и Антиливан преминават в северните си част в нископланинската област Латакия в Сирия, а на юг в хълмисти райони на историческата област Галилея (днешен Израел). Земните недра на страната са сравнително бедни на подземни природни ресурси.

ЛИВАН КАТО ЧАСТ ОТ ПОЛИТИКО-ГЕОГРАФСКАТА ОБЛАСТ БЛИЗЪК ИЗТОК

В историко-географски план земите на днешен Ливан са съставлявали по-голямата част от областта, известна като Финикия от античната Древност и Левант през Средновековието. От началото на XX век регионът на страните,

Таблица 1

Основни показатели за Ливан и страните от Близкия Изток

	Територия (хил. km ²)	Население (млн. души)	БВП – ППС (млрд. щ.д)	Нефт залежи (млрд. bbl)	Газ – залежи (трл. m ³)
Близък изток	5.3192	236.6	5.9537	807.7	79.8
Израел	20.8	8.2	300	0.014	0.2
Сирия	185.2	17.2	55.8	2.5	0.24
Ливан	10.4	6.3	85.2	0	0
Дял на Ливан (%)	0.2	2.64	1.43	0	0
Дял на Близкия изток в света (%)	3.57	3.23	5	48.6	40.5

Източник: CIA World Factbook

разположени в западна Азия, придобива по-широка известност в Западна Европа, САЩ, а оттам и в останалия свят под популярното наименование Близък изток (Middle East). При формирането на този политически регион природногеографските фактори са изместени като водещ критерий от културно-цивилизационните характеристики на населението, живеещо в него.

Освен тези особености на териториалния обхват на Близкия изток следва да се посочат и онези съвременни характеристики, които определят важността на района и го предопределят в една значителна степен като конфликтна зона. В таблица 1 са изброени ключови показатели за Ливан и останалите арабски държави в Азия, заедно с Иран и Израел.

От предоставените данни и сравнителния анализ може да се направи изводът, че значението на Република Ливан в регионален план произтича от неговото географско и стратегическо разположение в този регион, а не толкова от големината на територията и наличието на стратегически значими природни богатства. Тези земи винаги са били кръстопът на миграционните потоци и търговските връзки с останалите части на Средиземноморието, пресечна точка на размяната на стоки и култури между Изтока и Запада.

Земите на Ливан се намират сравнително близо до Палестина и през тях минава пътят на богомолците от трите монотеистични религии (юдаизъм, християнство и ислям) за поклонение към техните светини (Йерусалим, Мека и Медина), който, заедно с идейно-религиозното влияние на тези религии, допринася за формираната сложна религиозна мозайка в страната.

БЛИЗКИЯТ ИЗТОК КАТО КОНФЛИКТНА ЗОНА – ОТРАЖЕНИЕТО МУ ВЪРХУ ЛИВАН

Мозайката от вероизповедания, близостта на страната до центъра на световните монотеистични религии, кръстопътното положение и близостта до райони, богати на нефт и газ, наред с вътрешната политическа нестабилност след придобиването на независимост, могат да се приемат като предпоставки за не-

завидната историческа съдба на Ливан като една от най-потърпевшите страни в конфликтите, разиграли се в Близкия изток след придобиването на независимост от Франция през 40-те години на XX в.

Кратка хронология на водещите конфликти, в които е въввлечен Ливан през XX в., е, както следва:

1. В арабо-израелските конфликти;
2. Страната е арена на вътрешна гражданска война в периода 1975–1990 г.;
3. Един от сравнително новите конфликти е гражданската война в съседна

Сирия.

Като съседна страна на Израел, Ливан е силно засегнат от военните действия и насилието в региона. Спецификата на етно-конфесионалния състав на страната, предлагаща убежище на други общности, внася важни щрихи в управлението на бежанските потоци и в потенциала те да прерастват в активен фактор за сигурността ѝ като приемаща държава със съпътстващото отражение върху вътрешнополитическото, регионалното и международното ѝ положение.

ЕТНО-КОНФЕСИОНАЛЕН СЪСТАВ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА РЕПУБЛИКА ЛИВАН

Исторически създадената етно-конфесионална обстановка в Ливан е такава, че въпреки относителната етническа хомогенност, изразяваща се в преобладаващо арабско население – около 95 % (по оценки на база подадените гласове в избори²), ливанското общество се оказва силно разделено по верски признак. По този начин Ливан се явява държавата с най-пъстра етно-религиозна мозайка в Близкия изток.

Етнически различни от арабите са малки общности от арменци християни (католици и православни) – 4 % от населението, кюрди – сунити, гърци и др. Според Боркай (1997) обаче тези статистически данни може да не са достоверни поради невключването на всички окръзи, приели преселници – бежанци след Първата световна война.

В същото време ливанското общество се оказва изключително нехомогенно в религиозно отношение, като според Асоциацията на ливанските студенти (2004) в България броят на официално признатите религиозни деноминации в страната е 17. Сред водещите са християните маронити, следвани от арменци, католици и православни, а сред мюсюлманите – сунити, шиити, друзи, алевити.

БЕЖАНСКИЯТ ФАКТОР В ЛИВАН – ДЕМОГРАФСКИ АСПЕКТИ

От посоченото участие (активно и пасивно) в конфликтите в Близкия изток днес Ливан продължава да изпитва влиянието на две големи бежански вълни – тези на палестинците от втората половина на XX век и сирийските бежанци след 2011 г.

По последни данни на специализираната агенция към ООН за палестински бежанци в Близкия изток (UNRWA, 2017) броят на палестинците в Ливан от около 200 хил. д. в началото на 70-те години на XX в. е нараснал на над 450 хил. д. (от общо 5,2 млн. души).

² Поради политическата ситуация в страната официално преброяване на населението по етнически и религиозен признак не е провеждано от 1932 г.

Съгласно данните от процедурите за регистрация и на ВКБООН официално сирийските бежанци са 1 млн. души. Според устни анкети, проведени с ливански граждани, още около 1 млн. души са нерегистрираните сирийски бежанци. Смята се, че от 22-милионното население на Сирия преди началото на размириците, насилието е принудило около 5,5 млн. сирийски граждани да потърсят убежище. Изчисленията показват, че към 2016 г. бежанците представляват около 1/3 от общото население на Ливан, което поставя страната на първо място в света по показателя приети бежанци спрямо местното население.

Съвременната картина на урбанизационните процеси в Ливан е сходна с тези на останалия свят – увеличаване на дела на градското население, който днес е над 80 %. Градовете са местата, които гарантират по-големи икономически възможности за стартиране на дребен бизнес или намиране на работа (Fransabank, 2017), макар и по нелегален път и при присъствието на палестинци и сирийци понастоящем.

Тези две групи бежанци имат своето отражение върху вътрешнополитическото и външнополитическото състояние на страната.

ПРОСТРАНСТВЕНИ АСПЕКТИ НА ПАЛЕСТИНСКИТЕ БЕЖАНСКИ ЛАГЕРИ В КОНТЕКСТА НА ЕТНО-КОНФЕСИОНАЛНАТА КОМПОЗИЦИЯ В ЛИВАН

А. Бежанци от окупираните палестински територии

Палестинците са араби, преобладаващата част от които принадлежат към сунитския клон на исляма, потърсили убежище след арабо-израелската война от 1948 г.

Под егидата на UNRWA (United Nation Relief and Working Agency) в Ливан са администрирани 12 бежански лагери за палестинци. Според карта (фиг. 1 – приложение), публикувана от PASSIA (Palestine Academic Society for the Study of International Affairs), бежански лагери съществуват в околностите на столицата Бейрут – 3 лагера, Дбайех (християнски район) – 1, северно и до град Триполи (сунитски райони) – 2, южните градове Сайда (смесен район сунити и християни) – 2, и около Тир (шиитски район) – 3. Само един лагер е изграден в Източен Ливан, долината Бекаа до град Баалбек – Уавели. Освен с религиозния състав на населението обяснение за тази разлика в сравнение с останалите територии на Ливан може да се търси и в стратегически причини – в присъствието на сирийски войски в тази област, която служи като териториален буфер (столицата Дамаск е на около 50 km от границата, преминаваща по билото на планината Антиливан), а според Филипова (2017) причина са често враждебните отношения между сирийското правителство и ООП (Организация за освобождение на Палестина) по време на ливанската гражданска война в опита на Сирия да овладее палестинската съпротива.

Наред с мирното население в тези лагери се дислоцират и въоръжени формации на ООП, запазили своята боеспособност. От своите нови бази в Южен Ливан те продължават да извършват нападения над Израел, превръщайки самите лагери във военни цели за израелската армия при операции за неутрализиране на палестинските въоръжени сили и гарантиране на сигурността на своите северни територии. Според Чуков (2006) тази нарастваща роля на ООП като фактор в сложния вътрешнополитически живот на страната води до оп-

ределянето на нейните структури като „държава в държавата“, т.е. незачитаща законите на Ливан.

Б. Бежанци от Сирия

Най-новата вълна в бежанските кризи по света, в т.ч. и Ливан, е предизвикана от бушуващата от 2011 г. гражданска война в Сирия. За Ливан този резултат е лесно обясним с факта, че страната е съсед на Сирия, с когото ги свързва общо историческо минало, както и сходството на езика, културата и начина им на живот. Големият наплив на сирийски бежанци (над 2 млн. д.) поставя цялата територия на страната под много по-голям натиск в сравнение с палестинските бежански групи отпреди 40 години.

От гледна точка на териториалното разположение на сирийските бежански лагери в Ливан (ВКБООН, 2017) може да се направят следните констатации :

- висока гъстота в граничните райони със Сирия и големите градове на страната;

- ниска гъстота в граничните зони с Израел – обяснението е в наличието на мироопазващи сили на ООН (мисия ЮНИФИЛ) в Южен Ливан;

- многократно по-висока гъстота в зоните, смятани за „твърдини“ на шиитската общност в долината Бекаа, в сравнение с палестинския период (фиг. 2 – приложение);

- висока гъстота в северните райони на страната (сунитски, северно от Триполи), което според редица анализатори, като Barnes–Dacey (2012), крие висок риск за пренасяне на конфликта от Сирия в Ливан. Данните на ВКБООН не показват дали концентрацията на сирийски бежанци в граничните райони е на религиозен признак, или целенасочена политика за заселване, но тези територии са отново под напрежение.

Състоянието на вътрешните отношения и натискът, оказван от външен бежански поток, може да доведат до радикализация на вече съществуващи антагонистични обществени отношения в Ливан и като мярка се налага преместването на бежанци в други страни, далече от конфронтационните зони с Израел. През 80-те години на XX в., след инвазията на Израел в страната, военните части на ООП са екстрадирани в Тунис (през Кипър).

За допълнителни варианти и възможности за решения на подобни проблеми е възможно да се използват математическите модели на теориите на игрите в условията на конфликти (според изследванията на Рябчуг (1980), в т.ч. и военни). Подобни модели имат за цел взимането на оптимални решения (изразени количествено) в условията на неопределеност при решаване на задачи, резултатите от които зависят не само от действията на участниците, но и от условията при тяхното провеждане.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Независимо от икономическото състояние на приемащите страни и капацитета им да осигурят новодошлите с необходимите средства за нормално съществуване, не може да се смята, че процесът на приемане на бежанци е лесен за регулиране и справяне. Към чисто финансовото бреме трябва да се прибави и антропогенният натиск върху околната природна среда, който те оказват. Ос-

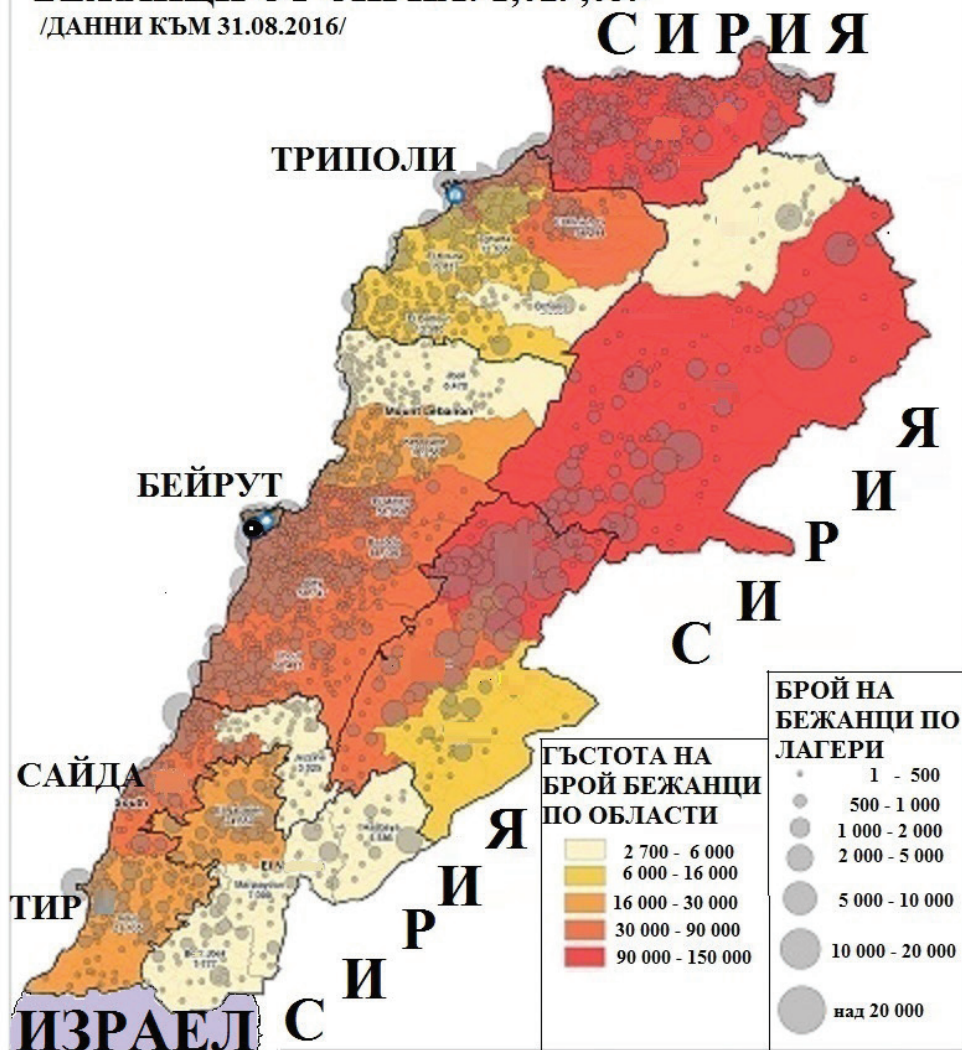
новно значение обаче имат взаимоотношенията между местното и новодошло-то население. Държавната политика на страната следва да започне именно от оценка на влиянието на бежанската вълна върху определена за това територия, която не трябва да е източник на противопоставяне между общностите заради нейното положение и ресурси. Изборът и устройването на територия, предназначена за настаняване на бежанците, трябва да предполага времето, необходимо на двете страни – бежанци и институции на приемащата страна, за овладяване на хуманитарните нужди на новодошлите и прилагане на политики за интеграция в съществуващия ред на обществото.

ЛИТЕРАТУРА

- Асоциация на ливанските студенти в България.** Гоцева, Л. 2004. Съвременен Ливан: Икономика, география, история, туризъм. Справочник. Изд. „Меридиани“, с. 26–27. / Association of the Lebanese Students in Bulgaria. Gotzeva, L. 2004. Modern Lebanon: Economic, geography, history, tourism, pp. 26-27. (Bg)
- Боркай, К.** 1997. От миналото до наши дни – Кюрдите и Кюрдистан. Изд. ЕТ „Медия“, том I, с. 549. / Burkay, K. 1997. From the past to the modern days – Kurds and Kurdistan. ET Media, I, pp. 549. (Bg)
- Филипова, Н.** 2017. България и Сирия в „Ерата Асад“. Изд. „Изток – Запад“, с. 112. / Filipova, N. 2017. Bulgaria and Syria during “Assad era”. Izd. Iztok-Zapad, pp. 112. (Bg)
- Чуков, В.** 2006. Арабският близък изток и Централна Азия. Изд. „Изток – Запад“, с. 171 / Chukov, V. 2006. Arabic Middle East and Central Asia. Izd. Iztok-Zapad, 171 pp. (Bg)
- Рябчук, Б.** 1980. Советская Военная Энциклопедия. Москва, том 8, с. 22–23. / Ryabchuk, B. 1980. Soviet Military Encyclopedia, Moscow, VIII, pp. 22-23 (Ru)
www.cia.gov, June 2017
- Barnes–Dacey, J.** 2012. European Council for Foreign Relations (ECFR). http://www.ecfr.eu/publications/summary/lebanon_containing_spillover_from_syria [accessed: 20th Jul 2017]
- Fransabank SAL,** 2017. Economic Bulletin Year 2016, pp. 8.
Lebanon (2017) [online] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> [accessed: 20th Jul 2017]
- Palestine Facts – Palestinian Refugees: Area of UNWRA Operations.** 2003. Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs. http://www.passia.org/palestine_facts/MAPS/Refugees-UNWRA-2001.html [accessed 20th Jul 2017]
- United Nation Relief and Work Agency (UNRWA).** 2017. <https://www.unrwa.org/where-we-work/Lebanon> [last accessed 19th July 2017]
- Population Statistics Database - United Nation Nigh Commission for Refugees,** 2017, [online], available at <http://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> [accessed 20th Jul 2017]

ОБЩ БРОЙ НА РЕГИСТРИРАНИТЕ БЕЖАНЦИ ОТ СИРИЯ: 1,029,039

/ДАННИ КЪМ 31.08.2016/

Забележка: Държавната граница на Израел е показана съгласно резолюцията на Общото събрание на ООН от 29 ноември 1947 г.

Фиг. 1. Разположение и гъстота на сирийските бежанци в Ливан
(адаптирана картосхема)
Източник: ВКБООН

Фиг. 2. Палатков сирийски бежански лагер по пътя Баалбек – Захла, долина Бекаа